

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే

॥ ద్విపంచాశః సర్గః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

॥ ద్విపంచాశః సర్గః ॥

శ్రీరామస్యాజ్ఞయా గుహేన స్వామాత్యద్వారా నౌకాయా ఆనయనం
శ్రీరామస్య సుమంత్రం ప్రత్యయోధ్యాయాం నివర్తితుమాదేశః, మాతుః
పితుశ్చ కృతే సందేశశ్రావణం స్వయమపి వనమేవ గంతుమాగ్రహం
కుర్వతః సుమంత్రస్య శ్రీరామేణ సప్రబోధం నివర్తనం శ్రీరామాదీనాం
నౌకాయామారోహణం సీతాయా గంగాం ప్రతి ప్రార్థనా, నౌకయా
గంగాముత్తీర్య శ్రీరామాదీనాం వత్సదేశే గమనం సాయం వృక్షస్య మూలే
నివాసనాయ ప్రస్థానం చ

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పృథువక్షా మహాయశాః |

ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం శుభలక్షణం || 2.52.1 ||

భాస్కరోదయకాలోఽసౌ గతా భగవతీ నిశా |

అసౌ సుకృష్ణో విహగః కోకిలస్తాత కూజతి || 2.52.2 ||

బర్హిణానాం చ నిర్హోషః శ్రూయతే నదతాం వనే |

తరామ జాహ్నువీం సౌమ్య శీఘ్రగాం సాగరంగమాం || 2.52.3 ||

విజ్ఞాయ రామస్య వచః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః |

గుహమామంత్ర్య సూతం చ సోఽతిష్ఠద్ భ్రాతురగ్రతః || 2.52.4 ||

స తు రామస్య వచనం నిశమ్య ప్రతిగృహ్య చ |

స్థపతిస్తూర్ణమాహూయ సచివానిదమబ్రవీత్ || 2.52.5 ||

అస్య వాహనసంయుక్తాం కర్ణగ్రాహవతీం శుభాం |
సుప్రతారాం దృఢాం తీర్థే శీఘ్రం నావముపాహర || 2.52.6 ||

తం నిశమ్య గుహదేశం గుహమాత్యో గతో మహాన్ |
ఉపోహ్య రుచిరాం నావం గుహాయ ప్రత్యవేదయత్ || 2.52.7 ||

తతః స ప్రాంజలిర్భూత్వా గుహో రాఘవమబ్రవీత్ |
ఉపస్థితేయం నౌర్దేవ భూయః కిం కరవాణి తే || 2.52.8 ||

తవామరసుతప్రఖ్య తర్తుం సాగరగామినీం |
నౌరియం పురుషవ్యాఘ్ర శీఘ్రమారోహ సువ్రత || 2.52.9 ||

అథోవాచ మహాతేజా రామో గుహమిదం వచః |
కృతకామోఽస్మి భవతా శీఘ్రమారోప్యతామితి || 2.52.10 ||

తతః కలాపాన్ సన్నహ్య ఖడ్గౌ బధ్వా చ ధన్వినౌ |
జగ్ముతుర్యేన తాం గంగాం సీతయా సహ రాఘవౌ || 2.52.11 ||

రామమేవం తు ధర్మజ్ఞముపాగత్య వినీతవత్ |
కిమహం కరవాణీతి సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ || 2.52.12 ||

తతోఽబ్రవీద్ దాశరథిః సుమంత్రం
స్పృశన్ కరేణోత్తమదక్షిణేన |
సుమంత్ర శీఘ్రం పునరేవ యాహి
రాజ్ఞః సకాశే భవ చాప్రమత్తః || 2.52.13 ||

నివర్తన్వేత్యువాచైనమేతావద్ధి కృతం మమ |
రథం విహాయ పద్భ్యాం తు గమిష్యామో మహావనం || 2.52.14 ||

ఆత్మానం త్వభ్యనుజ్ఞాతమవేక్ష్యార్తః స సారథిః |
సుమంత్రః పురుషవ్యాఘ్రమైక్ష్యాకమిదమబ్రవీత్ || 2.52.15 ||

నాతిక్రాంతమిదం లోకే పురుషేణేహ కేనచిత్ |

తవ సభ్రాతృభార్యస్య వాసః ప్రాకృతవద్ వనే || 2.52.16 ||

న మన్యే బ్రహ్మచర్యే వా స్వధీతే వా ఫలోదయః |

మార్దవార్జవయోర్వాపి త్వాం చేద్ వ్యసనమాగతం || 2.52.17 ||

సహ రాఘవ వైదేహ్య భ్రాత్రా చైవ వనే వసన్ |

త్వం గతిం ప్రాప్స్యసే వీర త్రీన్ లోకాంస్తు జయన్నివ || 2.52.18 ||

వయం ఖలు హతా రామ యే త్వయా హ్యుపవంచితాః |

క్షైకేయ్యా వశమేష్యామః పాపాయా దుఃఖభాగినః || 2.52.19 ||

ఇతి బ్రువన్నాత్మసమం సుమంత్రః సారథిస్తదా |

దృష్ట్వా దూరగతం రామం దుఃఖార్తో రురుదే చిరం || 2.52.20 ||

తతస్తు విగతే బాష్పే సూతం స్పృష్ట్వోద్దకం శుచిం |

రామస్తు మధురం వాక్యం పునః పునరువాచ తం || 2.52.21 ||

ఇక్ష్వాకూణాం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే |

యథా దశరథో రాజా మాం న శోచేత్ తథా కురు || 2.52.22 ||

శోకోపహతచేతాశ్చ వృద్ధశ్చ జగతీపతిః |

కామభారావసన్నశ్చ తస్మాదేతద్ బ్రవీమి తే || 2.52.23 ||

యద్ యథా జ్ఞాపయేత్ కించిత్ స మహాత్మా మహీపతిః |

క్షైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం కార్యం తదవికాంక్షయా || 2.52.24 ||

ఏతదర్థం హి రాజ్యాని ప్రశాసతి నరాధిపాః |

యదేషాం సర్వకృత్యేషు మనో న ప్రతిహన్యతే || 2.52.25 ||

యద్ యథా స మహారాజో నాలీకమధిగచ్ఛతి |

న చ తామ్యతి శోకేన సుమంత్ర కురు తత్ తథా || 2.52.26 ||

అదృష్టదుఃఖం రాజానం వృద్ధమార్యం జితేంద్రియం |
బ్రూయాస్త్యమభివాద్యైవ మమ హేతోరిదం వచః || 2.52.27 ||

న చాహమనుశోచామి లక్ష్మణో న చ శోచతి |
అయోధ్యాయాశ్చ్యుతాశ్చేతి వనే వత్స్యామహేతి వా || 2.52.28 ||

చతుర్దశసు వర్షేషు నివృత్తేషు పునః పునః |
లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ద్రక్ష్యసే శీఘ్రమాగతాన్ || 2.52.29 ||

ఏవముక్త్వా తు రాజానం మాతరం చ సుమంత్ర మే |
అన్యాశ్చ దేవీః సహితాః కైకేయీం చ పునః పునః || 2.52.30 ||

ఆరోగ్యం బ్రూహి కౌసల్యామథ పాదాభివందనం |
సీతాయా మమ చార్యస్య వచనాల్లక్ష్మణస్య చ || 2.52.31 ||

బ్రూయాశ్చాపి మహారాజం భరతం క్షిప్రమానయ |
ఆగతశ్చాపి భరతః స్థాప్యో నృపమతే పదే || 2.52.32 ||

భరతం చ పరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేభిషిచ్య చ |
అస్మత్సంతాపజం దుఃఖం న త్వామభిభవిష్యతి || 2.52.33 ||

భరతశ్చాపి వక్తవ్యో యథా రాజని వర్తసే |
తథా మాతృషు వర్తేథాః సర్వాస్వేవావిశేషతః || 2.52.34 ||

యథా చ తవ కైకేయీ సుమిత్రా చావిశేషతః |
తథైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః || 2.52.35 ||

తాతస్య ప్రియకామేన యౌవరాజ్యమవేక్షతా |
లోకయోరుభయోః శక్యం నిత్యదా సుఖమేధితుం || 2.52.36 ||

నివర్త్యమానో రామేణ సుమంత్రః ప్రతిబోధితః |
తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహాత్ కాకుత్స్థమబ్రవీత్ || 2.52.37 ||

యదహం నోపచారేణ బ్రూయాం స్నేహాదవిక్లవం |
భక్తిమానితి తత్ తావద్ వాక్యం త్వం క్షంతుమర్హసి || 2.52.38 ||

కథం హి త్వవిహీనోఽహం ప్రతియాస్యామి తాం పురీం |
తవ తాత వియోగేన పుత్రశోకాతురామివ || 2.52.39 ||

సరామమపి తావన్నే రథం దృష్ట్వా తదా జనః |
వినా రామం రథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సా పురీ || 2.52.40 ||

దైన్యం హి నగరీ గచ్ఛేద్ దృష్ట్వా శూన్యమిమం రథం |
సూతావశేషం స్వం సైన్యం హతవీరమివాహవే || 2.52.41 ||

దూరేఽపి నివసంతం త్వాం మానసేనాగ్రతః స్థితం |
చింతయంతోఽద్య నూనం త్వాం నిరాహారాః కృతాః ప్రజాః || 2.52.42 ||

దృష్టం తద్ వై త్వయా రామ యాదృశం త్వత్ప్రవాసనే |
ప్రజానాం సంకులం వృత్తం త్వచ్ఛోకక్లాంతచేతసాం || 2.52.43 ||

ఆర్తనాదో హి యః పౌరైరున్ముక్తస్త్వత్ప్రవాసనే |
సరథం మాం నిశామ్యైవ కుర్యుః శతగుణం తతః || 2.52.44 ||

అహం కిం చాపి వక్ష్యామి దేవీం తవ సుతో మయా |
నీతోఽసౌ మాతులకులం సంతాపం మా కృథా ఇతి || 2.52.45 ||

అసత్యమపి నైవాహం బ్రూయాం వచనమీదృశం |
కథమప్రియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం వచః || 2.52.46 ||

మమ తావన్నియోగస్థాస్త్యద్భంధుజనవాహినః |
కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవాహ్యాంతి హయోత్తమాః || 2.52.47 ||

తన్న శక్త్యామ్యహం గంతుమయోధ్యాం త్వదృతేఽనఘ |
వనవాసానుయానాయ మామనుజ్ఞాతుమర్హసి || 2.52.48 ||

యది మే యాచమానస్య త్యాగమేవ కరిష్యసి |
సరథోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యామి త్యక్తమాత్ర ఇహ త్వయా || 2.52.49 ||

భవిష్యంతి వనే యాని తపోవిఘ్నకరాణి తే |
రథేన ప్రతిబాధిష్యే తాని సర్వాణి రాఘవ || 2.52.50 ||

త్వత్కృతేన మయా ప్రాప్తం రథచర్యాకృతం సుఖం |
ఆశంసే త్వత్కృతేనాహం వనవాసకృతం సుఖం || 2.52.51 ||

ప్రసీదేచ్ఛామి తేఽరణ్యే భవితుం ప్రత్యనంతరః |
ప్రీత్యాభిహితమిచ్ఛామి భవ మే ప్రత్యనంతరః || 2.52.52 ||

ఇమేఽపి చ హయా వీర యది తే వనవాసినః |
పరిచర్యాం కరిష్యంతి ప్రాప్స్యంతి పరమాం గతిం || 2.52.53 ||

తవ శుశ్రూషణం మూర్ధ్నా కరిష్యామి వనే వసన్ |
అయోధ్యాం దేవలోకం వా సర్వథా ప్రజహ్మ్యహం || 2.52.54 ||

నహి శక్యా ప్రవేష్టుం సా మయాయోధ్యా త్వయా వినా |
రాజధానీ మహేంద్రస్య యథా దుష్కృతకర్మణా || 2.52.55 ||

వనవాసే క్షయం ప్రాప్తే మమైష హి మనోరథః |
యదనేన రథేనైవ త్వాం వహేయం పురీం పునః || 2.52.56 ||

చతుర్దశ హి వర్షాణి సహితస్య త్వయా వనే |
క్షణభూతాని యాస్యంతి శతసంఖ్యాని చాన్యథా || 2.52.57 ||

భృత్యవత్సల తిష్ఠంతం భర్తృపుత్రగతే పథి |
భక్తం భృత్యం స్థితం స్థిత్యా న మా త్వం హోతుమర్హసి || 2.52.58 ||

ఏవం బహువిధం దీనం యాచమానం పునః పునః |
రామో భృత్యానుకంపీ తు సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ || 2.52.59 ||

జానామి పరమాం భక్తిమహం తే భర్తృవత్సల |
శృణు చాపి యదర్థం త్వాం ప్రేషయామి పురీమితః || 2.52.60 ||

నగరీం త్వాం గతం దృష్ట్వా జననీ మే యవీయసీ |
క్షేకేయీ ప్రత్యయం గచ్ఛేదితి రామో వనం గతః || 2.52.61 ||

విపరీతే తుష్టిహీనా వనవాసం గతే మయి |
రాజానం నాతిశంకేత మిథ్యావాదీతి ధార్మికం || 2.52.62 ||

ఏష మే ప్రథమః కల్పో యదంబా మే యవీయసీ |
భరతారక్షితం స్థితం పుత్రరాజ్యమవాప్స్యతే || 2.52.63 ||

మమ ప్రియార్థం రాజ్ఞశ్చ సుమంత్ర త్వం పురీం వ్రజ |
సందిష్టశ్చాపి యానర్థాంస్తాంస్తాన్ బ్రూయాస్తథా తథా || 2.52.64 ||

ఇత్యుక్త్వా వచనం సూతం సాంత్యయిత్వా పునః పునః |
గుహం వచనమక్లేబో రామో హేతుమదబ్రవీత్ || 2.52.65 ||

నేదానీం గుహ యోగ్యోఽయం వాసో మే సజనే వనే |
అవశ్యమాశ్రమే వాసః కర్తవ్యస్తద్గతో విధిః || 2.52.66 ||

సోఽహం గృహీత్వా నియమం తపస్విజనభూషణం |
హితకామః పితృర్భూయః సీతాయా లక్ష్మణస్య చ || 2.52.67 ||

జటాః కృత్వా గమిష్యామి న్యగ్రోధక్షీరమానయ |
తత్క్షీరం రాజపుత్రాయ గుహః క్షిప్రముపాహరత్ || 2.52.68 ||

లక్ష్మణస్యాత్మనశ్చైవ రామస్తేనాకరోజ్జటాః |
దీర్ఘబాహుర్నరవ్యామ్రో జటిలత్వమధారయత్ || 2.52.69 ||

తౌ తదా చీరసంపన్నౌ జటామండలధారిణౌ |
అశోభేతామృషిసమౌ భ్రాతౌ రామలక్ష్మణౌ || 2.52.70 ||

తతో వైఖానసం మార్గమాస్థితః సహలక్ష్మణః |
వ్రతమాదిష్టవాన్ రామః సహాయం గుహమబ్రవీత్ || 2.52.71 ||

అప్రమత్తో బలే కోశే దుర్గే జనపదే తథా |
భవేథా గుహ రాజ్యం హి దురారక్షతమం మతం || 2.52.72 ||

తతస్తం సమనుజ్ఞాప్య గుహమిక్ష్వాకునందనః |
జగామ తూర్ణమవ్యగ్రః సభార్యః సహలక్ష్మణః || 2.52.73 ||

స తు దృష్ట్వా నదీతీరే నావమిక్ష్వాకునందనః |
తితీర్షుః శీఘ్రగాం గంగామిదం వచనమబ్రవీత్ || 2.52.74 ||

ఆరోహ త్వం నరవ్యాఘ్ర స్థితాం నావమిమాం శనైః |
సీతాం చారోపయాన్వక్షం పరిగృహ్య మనస్వినిం || 2.52.75 ||

స భ్రాతుః శాసనం శ్రుత్వా సర్వమప్రతికూలయన్ |
ఆరోప్య మైథిలీం పూర్వమారురోహత్మవాంస్తతః || 2.52.76 ||

అథారురోహ తేజస్వీ స్వయం లక్ష్మణపూర్వజః |
తతో నిషాదాధిపతిర్గుహో జ్ఞాతీనచోదయత్ || 2.52.77 ||

రాఘవోఽపి మహాతేజా నావమారుహ్య తాం తతః |
బ్రహ్మవత్క్షత్రవచ్చైవ జజాప హితమాత్మనః || 2.52.78 ||

ఆచమ్య చ యథాశాస్త్రం నదీం తాం సహ సీతయా |
ప్రణమత్ప్రీతిసంతుష్టో లక్ష్మణశ్చ మహారథః || 2.52.79 ||

అనుజ్ఞాయ సుమంత్రం చ సబలం చైవ తం గుహం |
ఆస్థాయ నావం రామస్తు చోదయామాస నావికాన్ || 2.52.80 ||

తతస్తైశ్చాలితా నౌకా కర్ణధారసమాహితా |
శుభస్ప్యవేగాభిహతా శీఘ్రం సలిలమత్యగాత్ || 2.52.81 ||

మధ్యం తు సమనుప్రాప్య భాగీరథ్యాస్త్యనిందితా |
వైదేహీ ప్రాంజలిర్భూత్వా తాం నదీమిదమబ్రవీత్ || 2.52.82 ||

పుత్రో దశరథస్థాయం మహారాజస్య ధీమతః |
నిదేశం పాలయత్వేనం గంగే త్వదభిరక్షితః || 2.52.83 ||

చతుర్దశ హి వర్షాణి సమగ్రాణ్యుష్య కాననే |
భ్రాత్రా సహ మయా చైవ పునః ప్రత్యాగమిష్యతి || 2.52.84 ||

తతస్త్యాం దేవి సుభగే క్షేమేణ పునరాగతా |
యక్ష్యే ప్రముదితా గంగే సర్వకామసమృద్ధినీ || 2.52.85 ||

త్వం హి త్రిపథగే దేవి బ్రహ్మలోకం సమక్షసే |
భార్యా చోదధిరాజస్య లోకేఽస్మిన్ సంప్రదృశ్యసే || 2.52.86 ||

సా త్వాం దేవి నమస్యామి ప్రశంసామి చ శోభనే |
ప్రాప్తరాజ్యే నరవ్యాప్తే శివేన పునరాగతే || 2.52.87 ||

గవాం శతసహస్రం చ వస్త్రాణ్యన్నం చ పేశలం |
బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రదాస్యామి తవ ప్రియచికిర్షయా || 2.52.88 ||

సురాఘటసహస్రేణ మాంసభూతౌదనేన చ |
యక్ష్యే త్వాం ప్రియతాం దేవి పురీం పునరుపాగతా || 2.52.89 ||

యాని త్వత్తీరవాసీని దైవతాని చ సంతి హి |
తాని సర్వాణి యక్ష్యామి తీర్థాన్యాయతనాని చ || 2.52.90 ||

పునరేవ మహాబాహుర్మయా భ్రాత్రా చ సంగతః |
అయోధ్యాం వనవాసాత్ తు ప్రవిశత్వనఘోఽనఘే || 2.52.91 ||

తథా సంభాషమాణా సా సీతా గంగామనిందితా |
దక్షిణా దక్షిణం తీరం క్షిప్రమేవాభ్యుపాగమత్ || 2.52.92 ||

తీరం తు సమనుప్రాప్య నావం హిత్యా నరర్షభః |
ప్రాతిష్ఠత సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యో చ పరంతపః || 2.52.93 ||

అథాబ్రవీన్మహాబాహుః సుమిత్రానందవర్ధనం |
భవ సంరక్షణార్థాయ సజనే విజనేఽపి వా || 2.52.94 ||

అవశ్యం రక్షణం కార్యం మద్విధైర్విజనే వనే |
అగ్రతో గచ్ఛ సౌమిత్రే సీతా త్వామనుగచ్ఛతు || 2.52.95 ||

పృష్ఠతోఽనుగమిష్యామి సీతాం త్వాం చానుపాలయన్ |
అన్యోన్యస్య హి నో రక్షా కర్తవ్యా పురుషర్షభ || 2.52.96 ||

న హి తావదతిక్రాంతాసుకరా కాచన క్రియా |
అద్య దుఃఖం తు వైదేహీ వనవాసస్య వేత్స్యతి || 2.52.97 ||

ప్రణష్టజనసంబాధం క్షేత్రారామవివర్జితం |
విషమం చ ప్రపాతం చ వనమద్య ప్రవేక్ష్యతి || 2.52.98 ||

శ్రుత్వా రామస్య వచనం ప్రతస్థే లక్ష్మణోఽగ్రతః |
అనంతరం చ సీతాయా రాఘవో రఘునందనః || 2.52.99 ||

గతం తు గంగాపరపారమాశు
రామం సుమంత్రః సతతం నిరీక్ష్య |
అధ్వప్రకర్షాద్ వినివృత్తదృష్టి -
ర్ముమోచ బాష్పం వ్యథితస్తపస్వీ || 2.52.100 ||

స లోకపాలప్రతిమప్రభావవాం -
స్తీర్త్వా మహాత్మా వరదో మహానదీం |
తతః సమృద్ధాఞ్శుభసస్యమాలినః
క్రమేణ వత్సాన్ ముదితానుపాగమత్ || 2.52.101 ||

తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్
 వరాహమృశ్యం పృషతం మహారురుం ।
 ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ
 వాసాయ కాలే యయతుర్వనస్పతిం ॥ 2.52.102 ॥

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
 అయోధ్యాకాండే ద్విపంచాశః సర్గః ॥